

החברה החרדית

מקרה ייחודי של "עוני"

הכנס השנתי של קרן וקסנר

ניצה (קלינר) קסיר

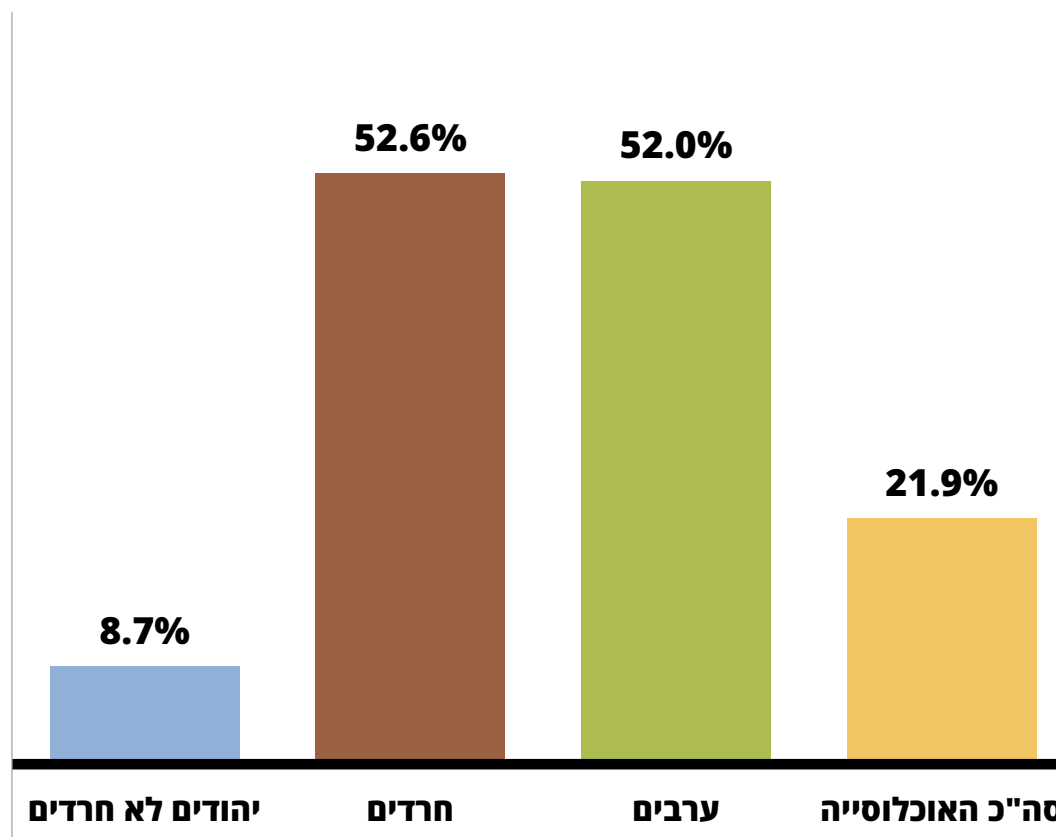

המכון
החרדי
למחקר
מדיניות

5 ביולי, 2018

תחולת העוני של נפשות לפי ההגדרה הרשמית של המוסד לביטוח לאומי שנת 2016

שיעור העוני בחברה החרדית, לפני תשלומי ההעברה, עומד על כ-60%

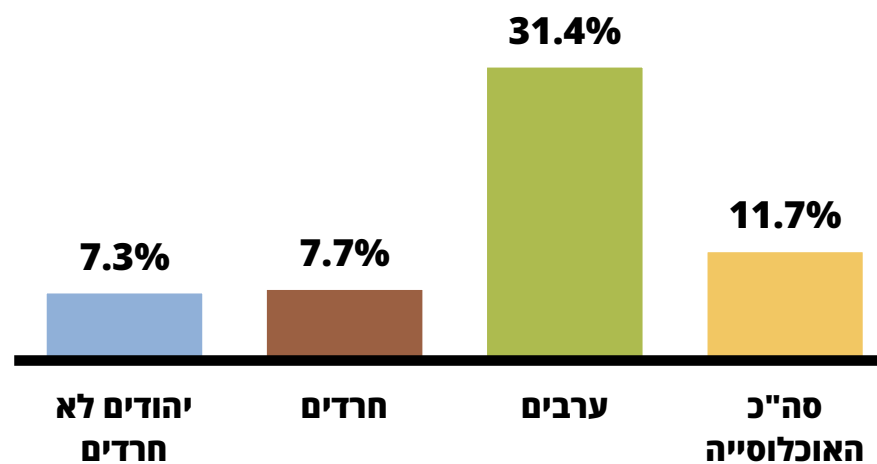
מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות. (עדכון ל-2016). נתונים: סקר הוצאות משק הבית של הלמ"ס, 2016. (חרדים – לפי הגדרה עצמית).

פרדוקס העוני

למרות ההכנסות הנמוכות, החרדים מרוצים ממצבם הכלכלי ואינם תופסים עצמם כעניים

שיעור האנשים החשים עוני

בני 20 ומעלה, שנת 2016

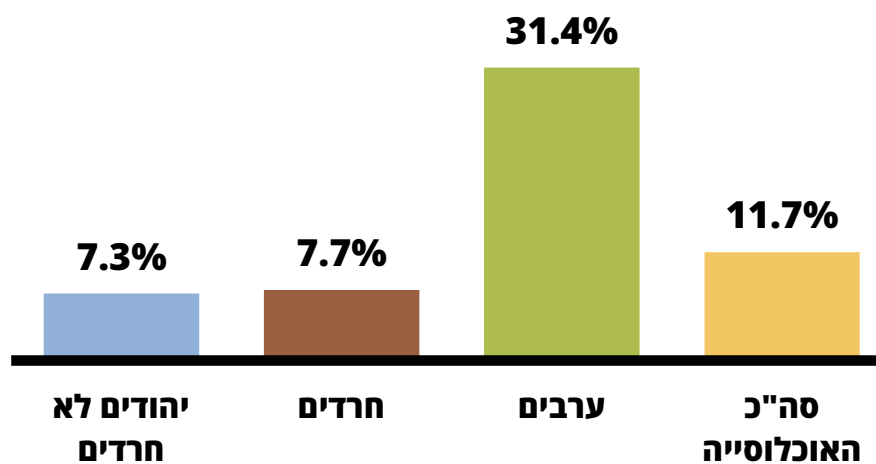
מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית – מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות. נתונים: הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016 (חרדים – לפי הגדרה עצמית).

פרדוקס העוני

למרות ההכנסות הנמוכות, החרדים מרוצים ממצבם הכלכלי ואינם תופסים עצמם כעניים

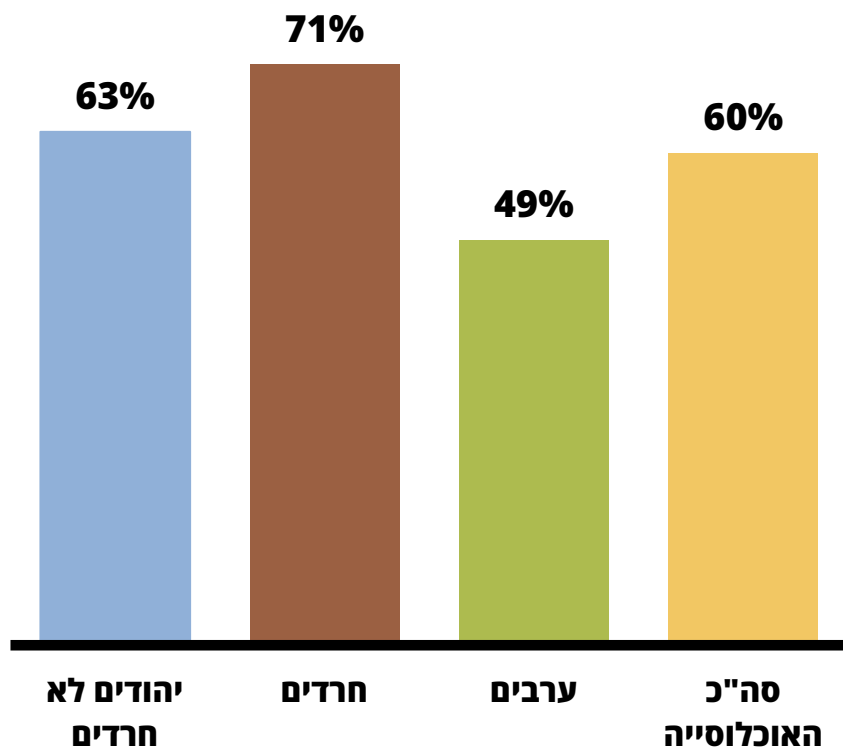
שיעור האנשים החשים עוני

בני 20 ומעלה, שנת 2016

שיעור המרוצים ממצבם הכלכלי

בני 20 ומעלה, שנת 2016

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית – מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות. נתונים: הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016 (חרדים – לפי הגדרה עצמית).

ערכים תרבותיים וקבוצת הייחוס

- הסתפקות במועט - "פֶּת בְּמִלַּח תֹּאכַל וּמִים בְּמִשׁוּרָה תִּשְׁתֶּה" (משנה, אבות ו, ד)
- שמח בחלקו - "אִיזְהוּ עֶשֶׂיר - הַשְּׂמֵחַ בְּחִלְקוֹ" (משנה, אבות, ד, א)

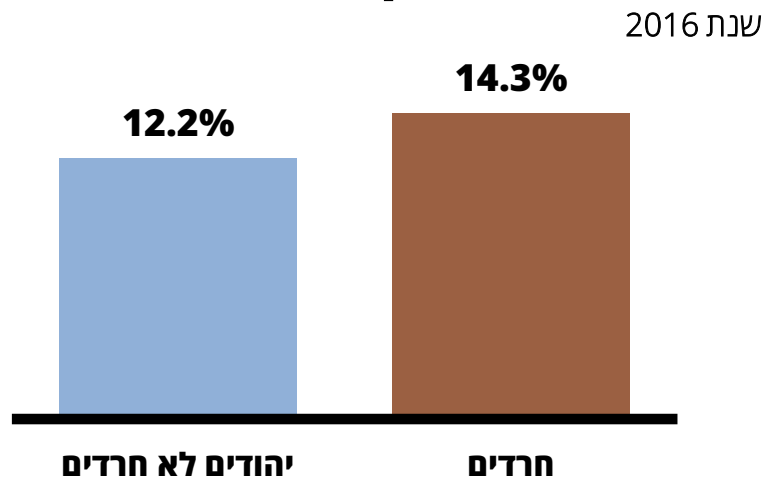
מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית - היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות. (עדכון ל-2016).

ערכים תרבותיים וקבוצת הייחוס

☐ הסתפקות במועט - "פֶּת בְּמַלַּח תֹּאכַל וּמַיִם בְּמִשׁוּרָה תִּשְׁתֶּה" (משנה, אבות ו, ד)

☐ שמח בחלקו - "אֵיזְהוּ עֵשִׂיר - הַשְּׂמֵחַ בְּחֻלְקוֹ" (משנה, אבות, ד, א)

שיעור העניים, לפי קו עוני נפרד לכל אוכלוסייה

☐ קבוצת הייחוס -

החברה החרדית ולא כלל האוכלוסייה

- הסתגרות מכוונת מהחברה הכללית, לשמירה על הערכים, התרבות והצביון החרדי
- התבדלות בכל תחומי החיים

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית - היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות. (עדכון ל-2016). נתונים: סקר הוצאות משק הבית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016 (חרדים - לפי הגדרה עצמית).

הסיבות המרכזיות לעוני* בחברה החרדית

- **מיעוט מפרנסים במשק בית** - בחירה בלימודי תורה על פני עבודה
- **תכני הלימוד אינם מכוונים לשוק העבודה** - בחירה בלימודי תורה על פני לימודים אחרים

"וְתִלְמֹד תוֹרָה כְּנֶגֶד כָּלֶם"

(משנה פאה, א, א)

- **הקמה של משפחה גדולה, וגדולה ככל האפשר** - "כל המוסיף נפש אחת מישראל, כאילו בנה עולם"

(משנה תורה, הלכות אישות, טו, טז)

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות. (עדכון ל-2016).

* Karnit Flug and Nitsa (Kaliner) Kasir, "Poverty and Employment and the Gulf between them", *Israel Economic Review*, Vol. 1, p. 55-80, 2003.

הסיבות המרכזיות לעוני* בחברה החרדית

- **מיעוט מפרנסים במשק בית** - בחירה בלימודי תורה על פני עבודה
- **תכני הלימוד אינם מכוונים לשוק העבודה** - בחירה בלימודי תורה על פני לימודים אחרים

"וְתִלְמֹד תוֹרָה כְּנֶגֶד כָּלֶם"

(משנה פאה, א, א)

- **הקמה של משפחה גדולה, וגדולה ככל האפשר** - "כל המוסיף נפש אחת מישראל, כאילו בנה עולם"

(משנה תורה, הלכות אישות, טו, טז)

העוני בחברה החרדית [לרוב] אינו תוצאה של כשלים וחסמים אלא בחירה מכוונת ומודעת באורח חיים, שאמנם מובילה לרמת הכנסות נמוכה ולעוני, אך מעלה את רמת התועלת

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות. (עדכון ל-2016).
* Karnit Flug and Nitsa (Kaliner) Kasir, "Poverty and Employment and the Gulf between them", *Israel Economic Review*, Vol. 1, p. 55-80, 2003.

התנהלות כלכלית צריכה ומסכון

המכון
החרדי
למחקרי
מדיניות

סל תצרוכת ומחירי המוצרים

קונים פחות

✿ קונים כשצריך

"תרבות הצריכה המערבית" אינה נפוצה

✿ שימוש חוזר בבגדים ובציוד

העברה בתוך המשפחה ובין משפחות

✿ נופש – החלפת דירות

✿ צריכה נמוכה של תחבורה, תקשורת,

תרבות ונופש – המהוות מרכיב מהותי

מההוצאה בחברה הלא חרדית

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות.

סל תצרוכת ומחירי המוצרים

קונים פחות

קונים כשצריך

"תרבות הצריכה המערבית" אינה נפוצה

שימוש חוזר בבגדים ובציוד

העברה בתוך המשפחה ובין משפחות

נופש - החלפת דירות

צריכה נמוכה של תחבורה, תקשורת,

תרבות ונופש - המהוות מרכיב מהותי

מההוצאה בחברה הלא חרדית

מחירים נמוכים יותר

מחירים נמוכים

המחירים בשוק החרדי מותאמים ליכולת הקנייה במגזר (מותגים ייעודיים)

קנייה קולקטיבית מאורגנת

רווחת בשכונות ובישיבות ומאפשרת להוזיל מחירים

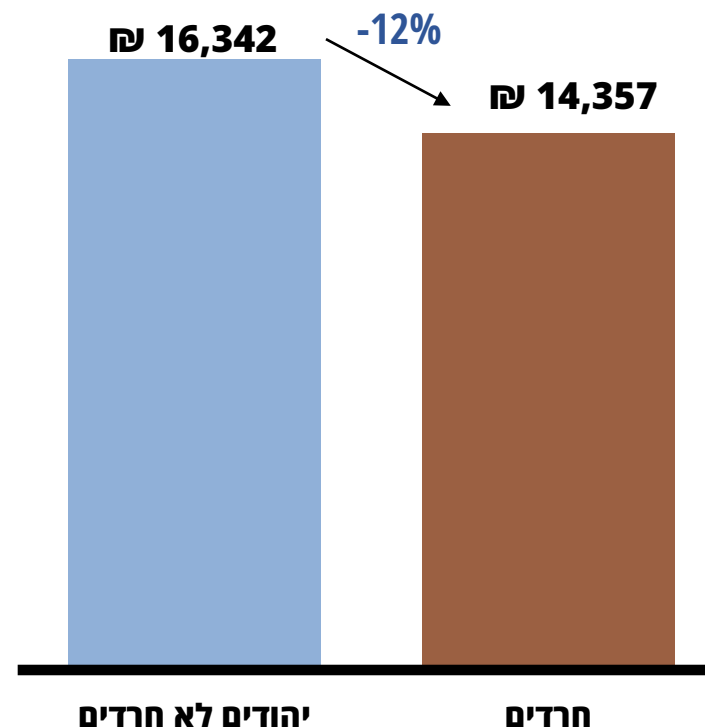
מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית - היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות.

הוצאות הצריכה

הוצאות חודשית לתצרוכת למשק הבית

שנת 2016, ממוצע

- מספר הנפשות במשק בית חרדי עומד על 5.2, לעומת 2.9 במשק בית יהודי לא-חרדי
- למרות האמור, ההוצאה הממוצעת של משק בית חרדי נמוכה בכ-12% משל משק בית יהודי-לא חרדי

"תלמיד חכם, מכלכל דבריו במשפט, אוכל ושותה וזן את אנשי ביתו כפי ממונו והצלחתו"

(משנה תורה, הלכות דעות, ה, כ)

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות. (עדכון ל-2016). נתונים: סקר הוצאות משקי בית לשנת 2016 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

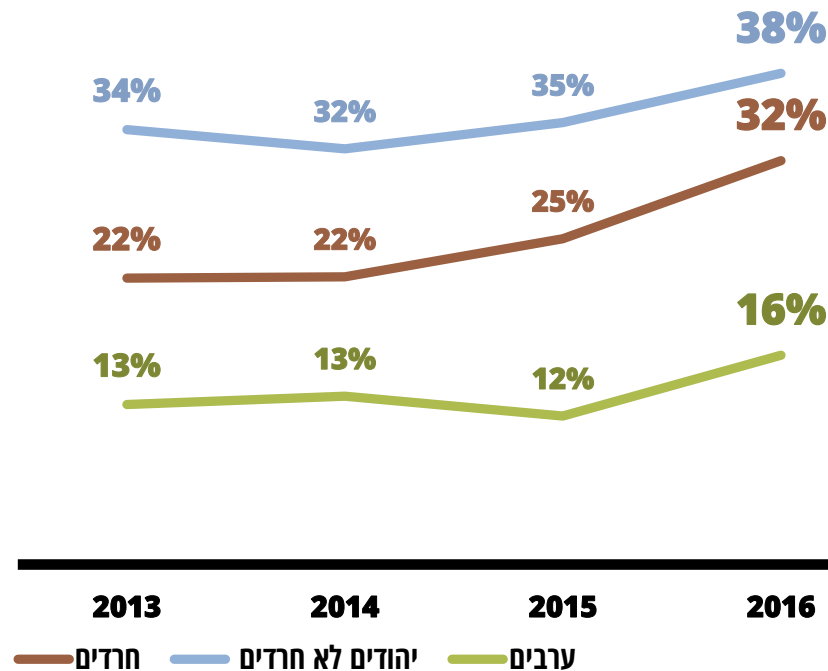
שיעור המצליחים לחסוך חלק מהתקציב השוטף של משק הבית

בני 21 ומעלה, שנים 2013-2016

☐ למרות רמת ההכנסות הנמוכה, שיעור החוסכים אינו נמוך

☐ גורם מעודד חיסכון: רווחת הנורמה לפיה חלק ניכר מעלויות השאת הילדים מוטלות על ההורים

☐ גם שיעור הנאלצים לקחת הלוואות או להשתמש בחסכונות, דומה לשיעור אצל יהודים לא-חרדים יותר מאשר לשיעור בקרב ערבים

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2017. "נוחה ויציבות פיננסית בחברה החרדית: עניים אך חוסכים", המכון החרדי למחקרי מדיניות. נתונים: עיבודים מיוחדים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לסקרי אמון צרכנים, 2013-2016 (חרדים - לפי הגדרה עצמית).

תמיכה קהילתית

המכון
החרדי
למחקר
מדיניות

תמיכה קהילתית: תרומות

שיעור משקי הבית התורמים וגובה התרומה החודשית

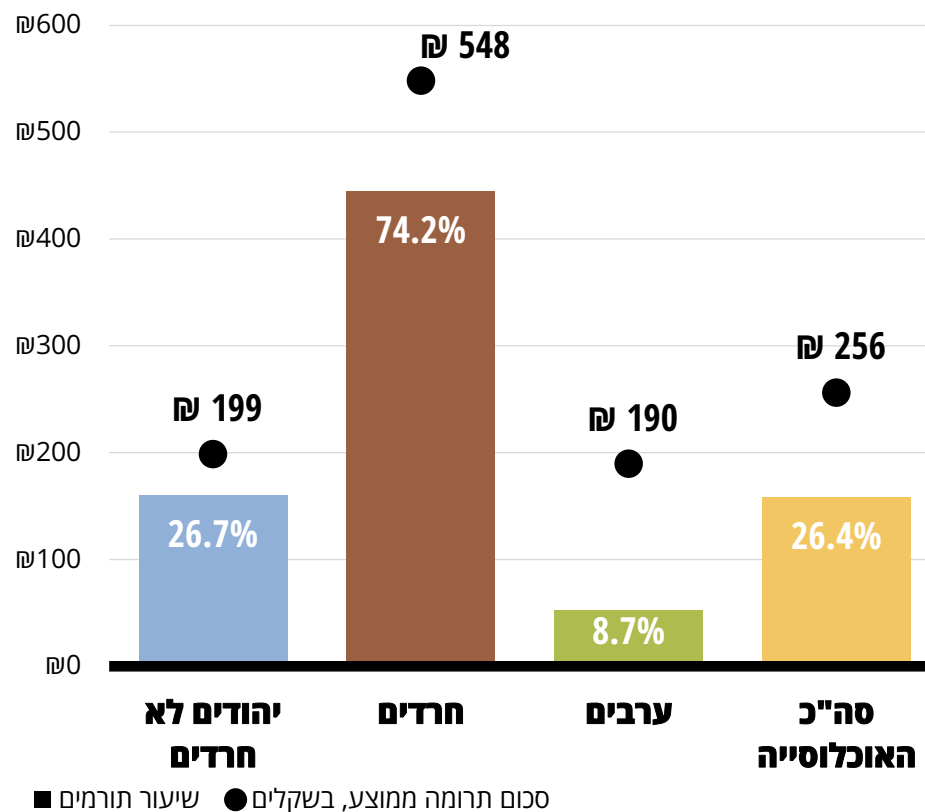
שנת 2016

הדגש של התרומות – **סיוע פנים קהילתי**

"עניי עירך קודמין" (בבא מציעא, דף ע"א)

בנוסף על כך –

- תרומות במוצרים
- תרומות המופנות למוסדות (כמוסדות חינוך), מסייעות לצמצום הוצאות משקי הבית החרדיים

"עֵשׂוֹר תְּעֹשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זְרַעְךָ"

(דברים, י"ד, כ"ב)

מקור: ניצה קלינר קסיר ואסף וצחור-שי, 2016. "מתן תרומות כספיות בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות. עודכן לנתוני שנת 2016. נתונים: סקר הוצאות משק הבית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016 (חרדים – לפי הגדרה עצמית).

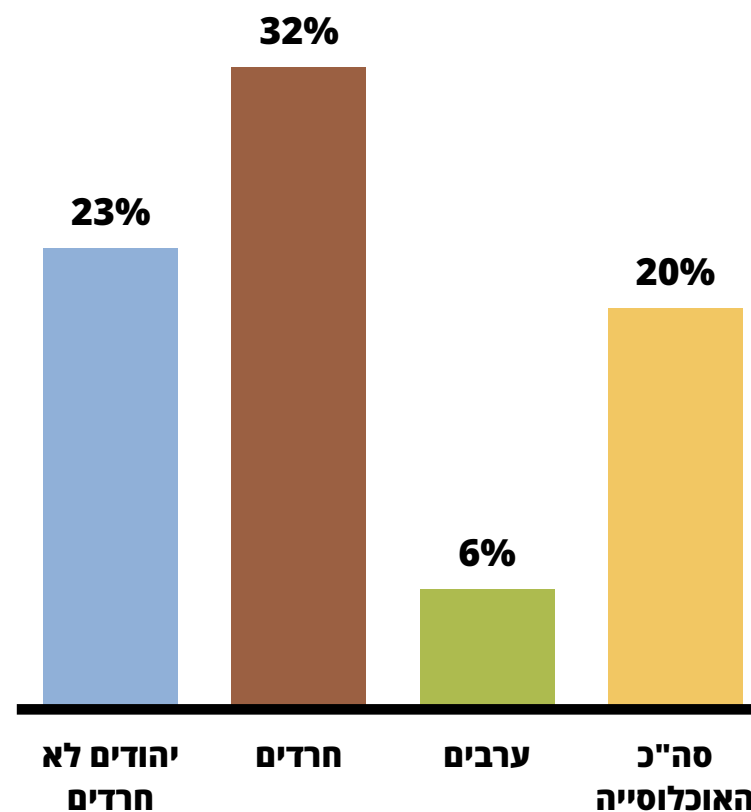

תמיכה קהילתית: התנדבות

**"אִישׁ אֶת רַעְהוּ יַעֲזֹרוּ
וְלֶאָחִיו יֹאמֶר חֲזַק"
(ישעיהו, מ"א, ו')**

שיעור המתנדבים

לפי מין, שנת 2016

- ממאפייני ההתנדבות:
- התנדבות כמצווה וחסד
- מחויבות קהילתית (נורמות "מועדון")
- רווחת התנדבות פרטית
- סיוע רב בתוך הקהילה
- הקמת מסגרות התומכות בכלל האוכלוסייה

מקור: ניצה (קלינר) קסיר, חדוה לויץ ואסף צחור-שי, 2017. "מתנדבים במברה החרדית – תפיסות ההתנדבות, היקפיה ודפוסיה", המכון החרדי למחקרי מדיניות. נתונים: הסקר החברתי לשנת 2016 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. בני 20 ומעלה.

הלוואות ללא ריבית

- סיוע בתזרים המזמנים
- הלוואות ללא ריבית
- הלוואות בפריסה נוחה של תשלומים
- ההלוואות ניתנות באמצעות גמ"חים אך גם ישירות בין פרטים

"אל-תקח מאתו נשך,
ותרבות, ויראת
מאלהיך; וחי אחיך,
עמך"
(ויקרא כה, לו)

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על מרבנות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות.

ממדים שונים של עוני

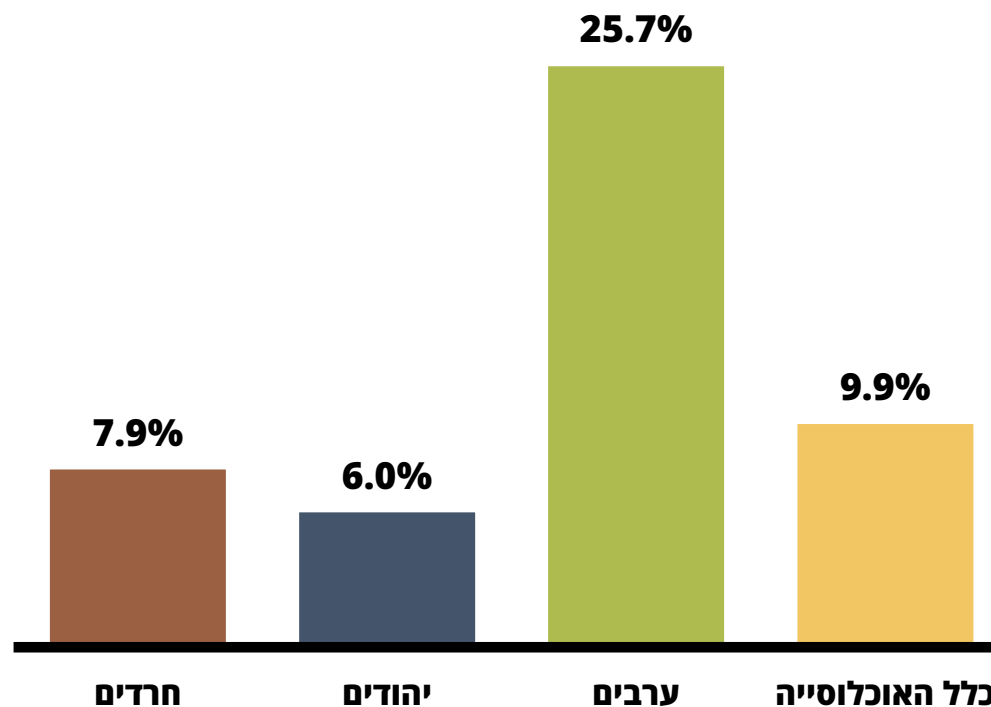
המכון
החרדי
למחקרי
מדיניות

אי-ביטחון תזונתי

שיעור המדווחים על אי-ביטחון תזונתי ניכר

נפשות, 2012

שיעור המדווחים על אי-ביטחון תזונתי ניכר בקרב החרדים דומה לשיעור בקרב יהודים בכלל, ונמוך מהותית משל ערבים

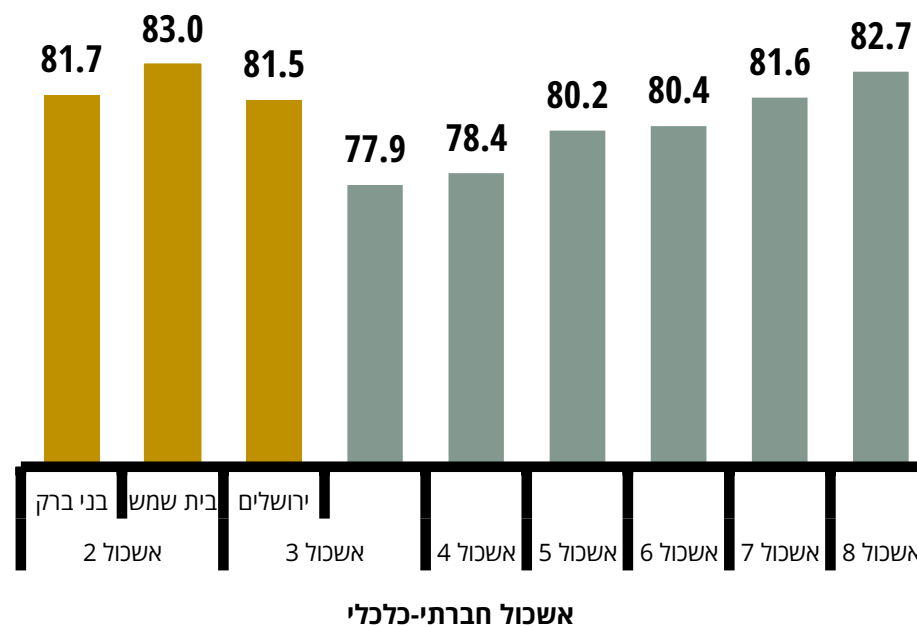

מקור: המוסד לביטוח לאומי, סקר אי-ביטחון תזונתי, 2014.

תוחלת החיים בלידה

תוחלת חיים לפי אשכול חברתי-כלכלי

ביישובים המונים למעלה מ-50,000 תושבים

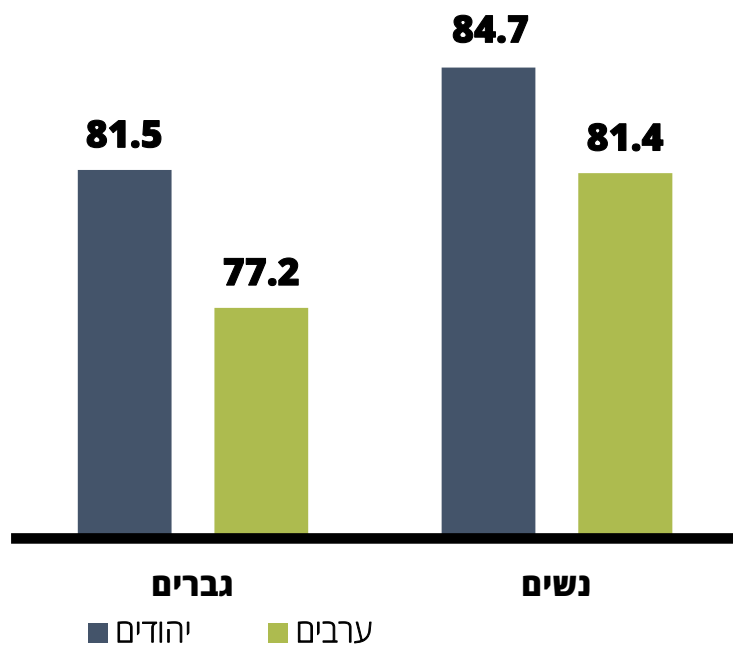

נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2015, "פרופיל בריאותי-חברתי של היישובים בישראל 2005–2009", פרסום מס' 1580.

תוחלת החיים בלידה

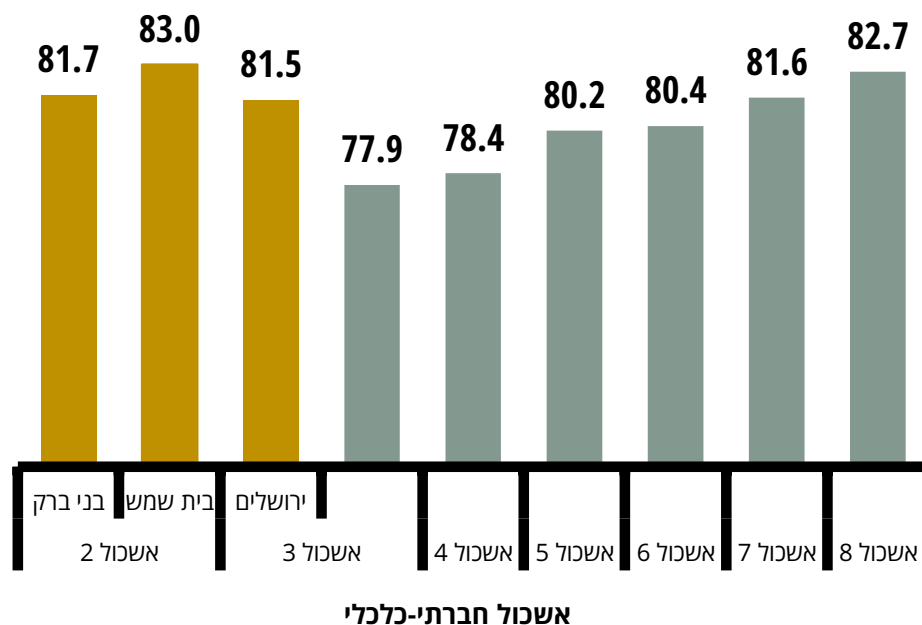
תוחלת חיים לפי לאום

שנת 2016, לפי לאום ומין

תוחלת חיים לפי אשכול חברתי-כלכלי

ביישובים המונים למעלה מ-50,000 תושבים

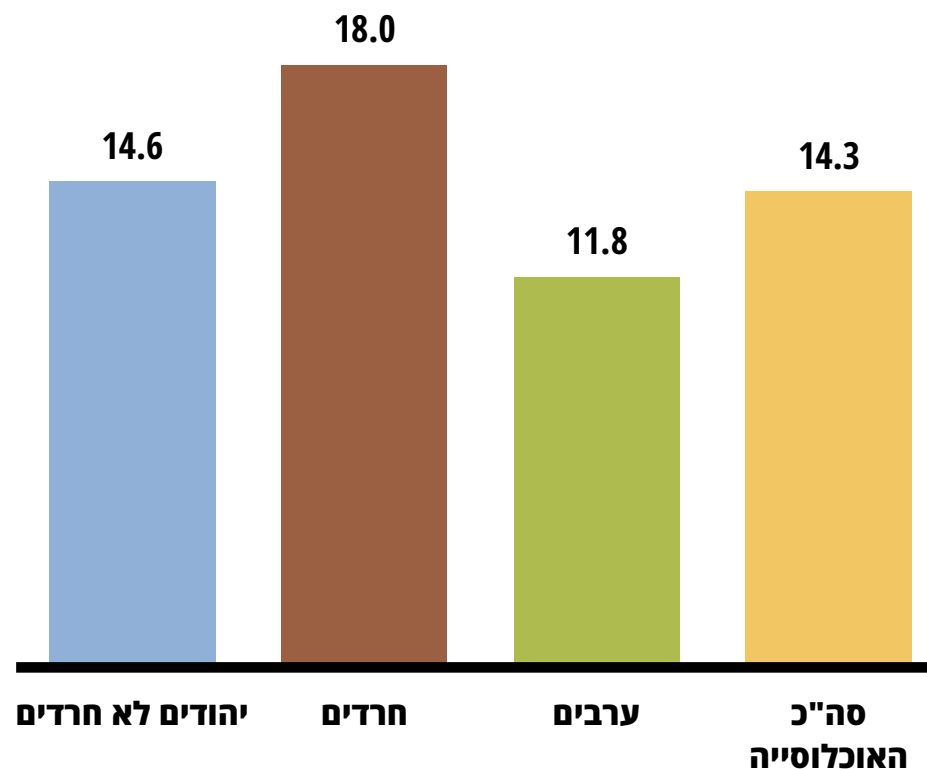

נתונים: הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, מתוך נתוני "תמותה ותוחלת חיים.

נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2015, "פרופיל בריאותי-חברתי של היישובים בישראל 2005-2009", פרסום מס' 1580.

מספר שנות לימוד

נילים 25-64, שנת 2016

☐ **גברים** - מספר שנות הלימוד בקרב גברים חרדים עומד על 21.4 שנים, כ-7 שנים יותר משל יהודים לא-חרדים

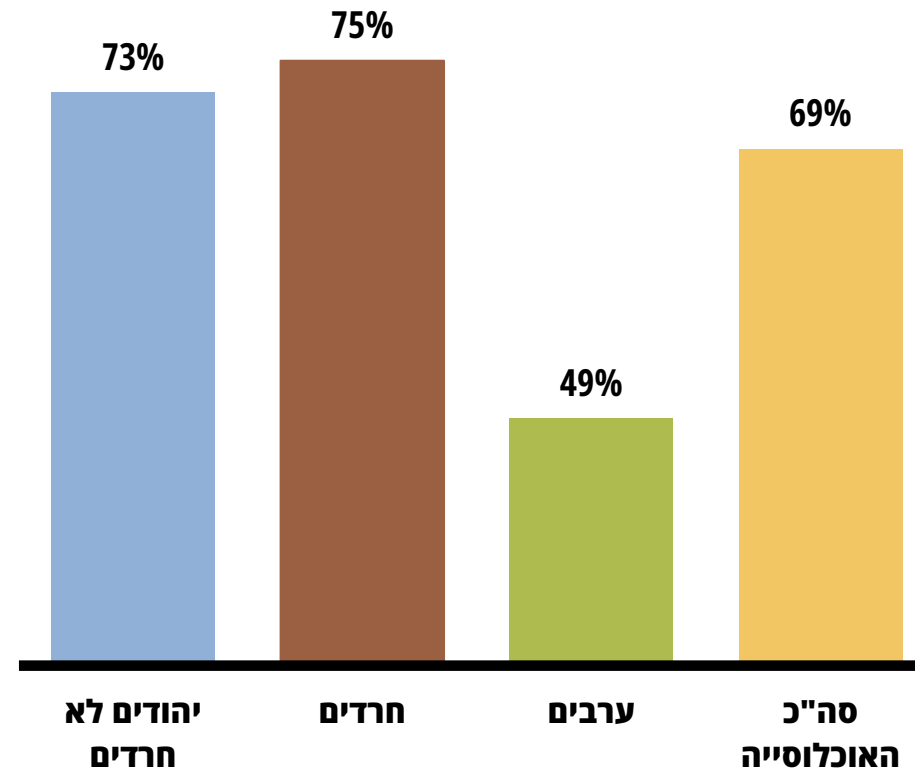
☐ **נשים** - מספר שנות הלימוד של נשים חרדיות דומה לשל יהודיות לא-חרדיות

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית – מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות. נתונים: סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016. (חרדים – לפי הגדרה עצמית).

יכולת להתמודד עם בעיות

שיעור המצליחים להסתדר עם בעיותיהם

בני 20 ומעלה, שנת 2016

החרדים מצליחים להסתדר עם בעיותיהם, ו-98% מהחרדים מרוצים מחייהם (90% בקרב יהודים לא-חרדים)

מקור: ניציה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית – מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות. נתונים: הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016 (חרדים – לפי הגדרה עצמית).

לימוד תורה מקנה:

- **ערך עצמי גבוה**
- **מעמד חברתי גבוה**
- הימצאות בצמתי קבלת החלטות, וייעוץ לאחרים בענייני הלכות
- שידוכים לילדים
- מוסדות לימוד לילדים

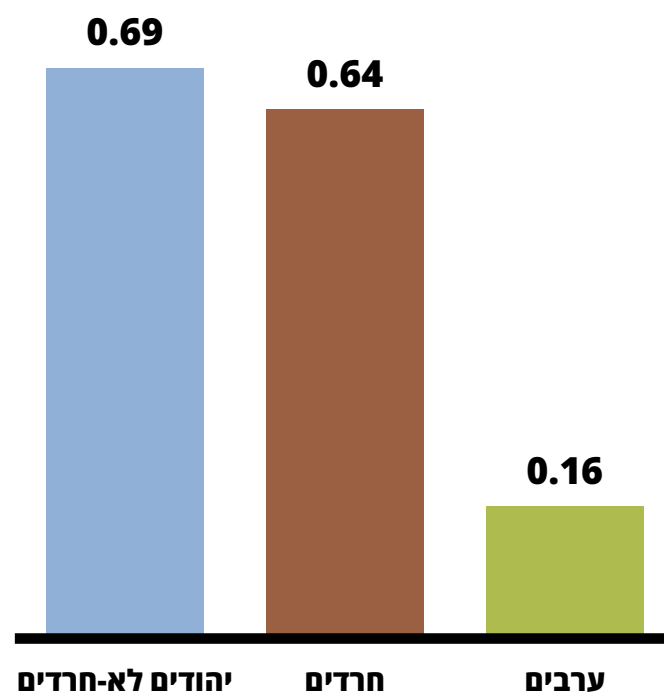

מדד איכות החיים

מדד איכות חיים מצרפי (יחסי)

■ ב-4 מתוך 9 תחומים - איכות החיים של החרדים היא במקום הראשון מבין שלוש קבוצות האוכלוסייה:

- בריאות
- רווחה אישית וחיי משפחה
- חיי קהילה וחברה
- ביטחון אישי

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית - מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות.

משמעות למדיניות

המכון
החודשי
למחקר
מדיניות

הנחת העבודה, שקיימת בעיית עוני חמורה בחברה החרדית, אינה נכונה

- רבים מהחרדים העניים אינם סבורים כי הם עניים
- הם בוחרים באורח חיים שמשמעותו "עוני" אך עם תועלת גדולה,
- והחברה החרדית מספקת פתרונות לרמת ההכנסות הנמוכה

הנחת העבודה, שקיימת בעיית עוני חמורה בחברה החרדית, אינה נכונה

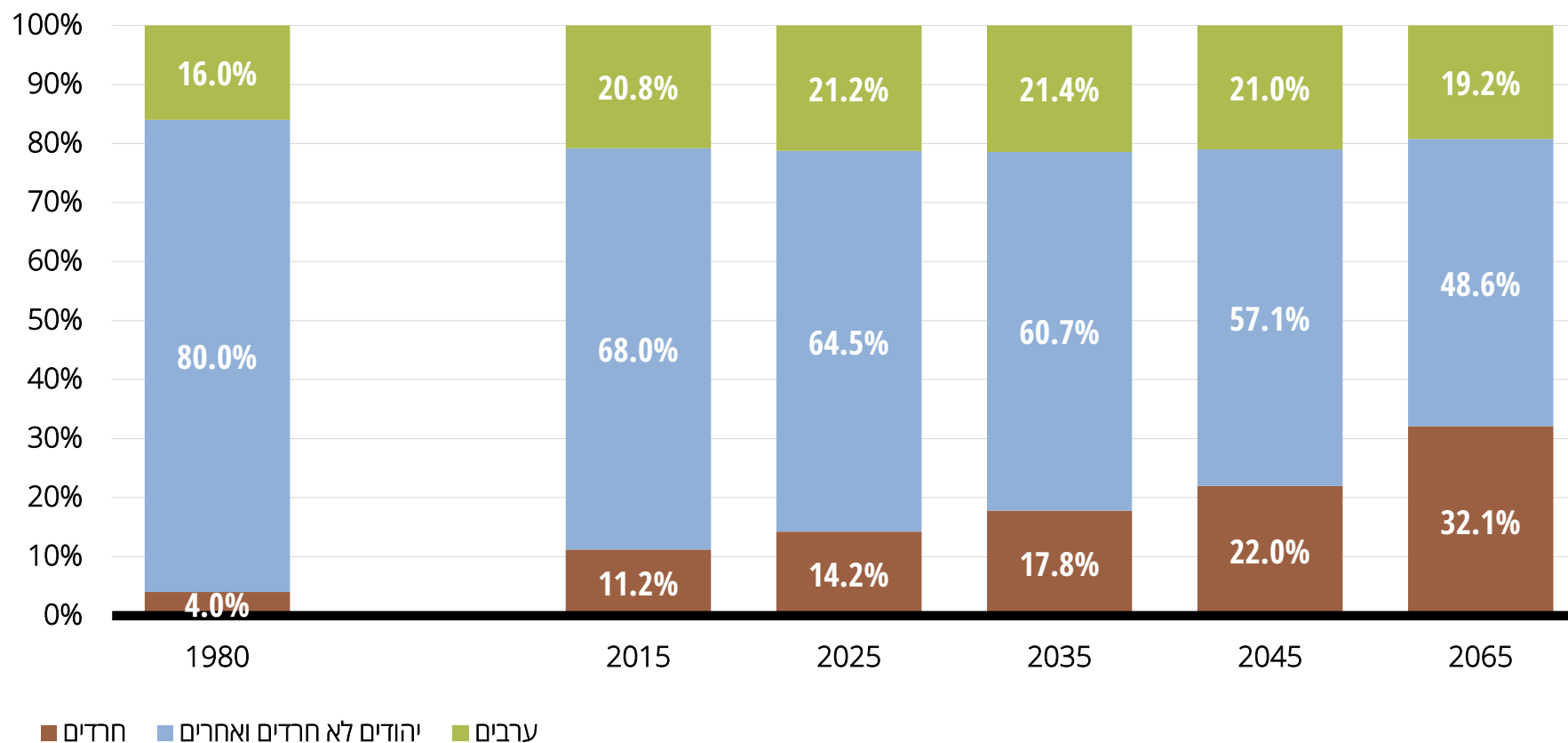
- רבים מהחרדים העניים אינם סבורים כי הם עניים
- הם בוחרים באורח חיים שמשמעותו "עוני" אך עם תועלת גדולה,
- והחברה החרדית מספקת פתרונות לרמת ההכנסות הנמוכה

הואיל וכן, נשאלת השאלה:

האם המדינה צריכה להתערב ולטפל "בעוני"?

תחזית דמוגרפית

תחזית התפלגות האוכלוסייה לפי שנים

החברה החרדית היא חברה צעירה המתאפיינת בשיעור צעירים גדול ביחס למבוגרים. החרדים מהווים כ-22% מהאוכלוסייה בגילי 0-4 דבר המאשש את הגידול הדמוגרפי הצפוי של אוכלוסייה זו

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיית בחברה הישראלית – מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות. **נתונים:** שנת 1980 – עיבודים מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה; שנים 2015–2065 – חליחל, 2017.

השלכות על כלל החברה הישראלית

השלכות של אי-השילוב/השילוב-החלקי של אוכלוסיות בחברה הישראלית

- **עוני בישראל** – שיעור העוני בישראל הוא הגבוה ביותר בקרב המדינות המערביות, וגבוה ב-50% מהממוצע ב-OECD

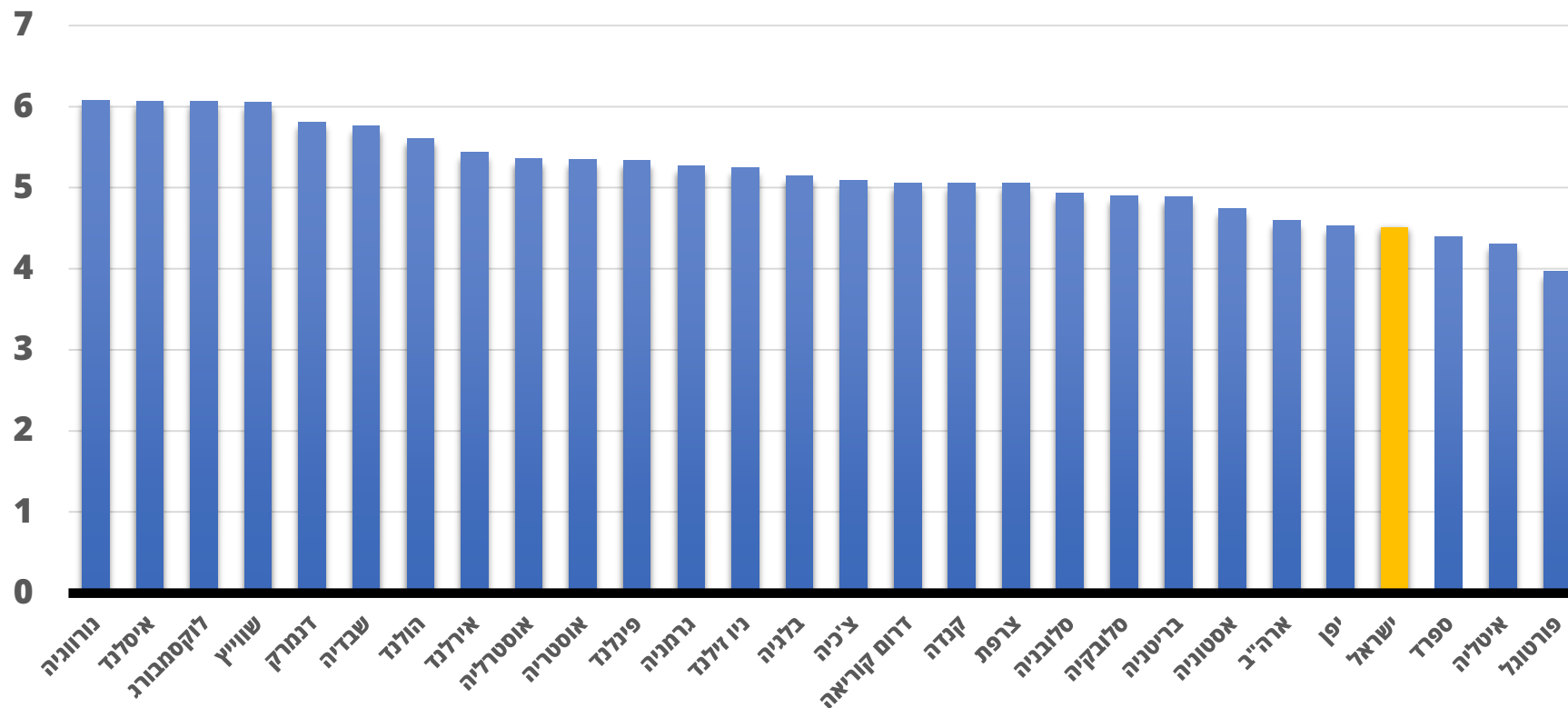
השלכות על כלל החברה הישראלית

השלכות של אי-השילוב/השילוב-החלקי של אוכלוסיות בחברה הישראלית

- **עוני בישראל** – שיעור העוני בישראל הוא הגבוה ביותר בקרב המדינות המערביות, וגבוה ב-50% מהממוצע ב-OECD
- **צמיחה ורמת חיים** – אי מיצוי פוטנציאל הצמיחה
- **תקבולי מיסים ותשלומי העברה**
- **יחס חוב תוצר**
- **השלכות חברתיות** – מתיחות בין אוכלוסיות (תחושת אי שוויון בנטל כלכלי, והמחאה החברתית כדוגמה)
- **חוסן כלכלי וחברתי של המדינה**

צמיחה

מדד פיתוח צמיחה כלכלית וצמיחה מכלילה

למרות המצב המקרו כלכלי הטוב של ישראל [ובפרט, שיעור צמיחה גבוה בהרבה מארה"ב וממוצע ה-OECD] ישראל ממוקמת נמוך במדד הפיתוח הכלכלי והצמיחה המכלילה

Data: World Economic Forum.

לזהות את ההזדמנויות הקיימות בהון האנושי של
החברה החרדית ואת התרומה הפוטנציאלית לאתגרים
החברתיים-כלכליים של מדינת ישראל

וזאת, תוך הבנה של תמונת המצב, הנתונים והתרבות
הייחודית של החברה החרדית

תודה על ההקטנה

המכון
החרדי
למחקר
מדיניות